

---

## РОЗДІЛ XI. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

---

УДК 341.24:338.48

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.50>

### ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ І ІНСТИТУТУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИСТИЧНОГО ПРАВА

Безсмертнюк Т.П.,

*кандидат географічних наук, доцент,**доцент кафедри готельно-ресторанної справи, туризму і рекреації,**Волинський національний університет імені Лесі Українки*

ORCID: 0000-0003-1580-6157

**Безсмертнюк Т.П. Особливості функціонування інституту міжнародного туристичного права.**

Розвиток міжнародного туристичного обміну актуалізує потребу в ефективному міжнародно-правовому регулюванні та формуванні спеціалізованих механізмів правової взаємодії між усіма учасниками туристичної сфери. Метою дослідження є визначення особливостей функціонування інституту міжнародного туристичного права. Для проведення дослідження використано такі методи, як аналіз, синтез, узагальнення, систематизація.

У статті викладено особливості міждержавних відносин у сфері туризму, спрямованих на формування уніфікованих умов і стандартів для забезпечення ефективного функціонування міжнародного туристичного обміну. Сформульовано принципи міжнародного туристичного права. Визначено зміст та значення основних принципів міжнародного туристичного права. Констатовано, що принципи міжнародного туристичного права безпосередньо містяться в міжнародно-правових документах, як ключові засади регулювання відносин між суб'єктами міжнародного туристичного права.

Визначено, що фундаментальну основу міжнародно-правового регулювання туризму та міжнародних подорожей формує сукупність міжнародних договорів, конвенцій, декларацій, а також резолюцій міжнародних організацій. Подано ключові джерела та міжнародно-правові документи, які визначають правові засади функціонування та розвитку міжнародного туризму.

Зазначено, що міжнародне співробітництво у сфері туризму реалізується у двосторонніх і багатосторонніх формах через укладення міжурядових угод, участь у форумах і діяльність міжнародних туристичних організацій. Констатовано, що норми міжнародного туристичного права містять стандарти, орієнтовані на підвищення ефективності співпраці між державами у сфері туризму та формування стійкого інтересу учасників туристичних відносин до подальшого розвитку туристичного обміну.

Розвиток туристичної індустрії на міжнародному ринку та зростання масштабів туристичних зв'язків, що обумовлюють суттєвий економічний та соціальний вплив на національні системи, зумовлюють об'єктивну потребу у формуванні ефективного правового регулювання цієї сфери та становленні міжнародного туристичного права як самостійного інституту сучасного міжнародного публічного права.

**Ключові слова:** міжнародне публічне право, міжнародне туристичне право, інститут міжнародного туристичного права, принципи міжнародного туристичного права, норми міжнародного туристичного права.

**Bezsmertniuk T.P. Peculiarities of the functioning of the institute of international tourism law.**

The development of international tourism exchange brings to the fore the need for effective international legal regulation and the formation of specialised mechanisms of legal interaction between all participants in the tourism sector. The purpose of the study is to determine the peculiarities of the functioning of the institute of international tourism law. The research was conducted using such methods as analysis, synthesis, generalisation, and systematisation.

The article outlines the peculiarities of interstate relations in the sphere of tourism aimed at the formation of unified conditions and standards for ensuring the efficient functioning of international

tourism exchange. The principles of international tourism law are formulated. The content and significance of the basic principles of international tourism law are determined. It is stated that the principles of international tourism law are directly contained in international legal documents as the key principles of regulation of relations between the subjects of international tourism law.

It is determined that the fundamental basis of international legal regulation of tourism and international travel is formed by a set of international treaties, conventions, declarations, and resolutions of international organisations. The key sources and international legal documents that define the legal framework for the functioning and development of international tourism are presented.

It is noted that international cooperation in the field of tourism is implemented in bilateral and multilateral forms through the conclusion of intergovernmental agreements, participation in forums and activities of international tourism organisations. It is stated that the norms of international tourism law contain standards aimed at improving the efficiency of cooperation between States in the field of tourism and forming a sustainable interest of participants in tourism relations in the further development of tourism exchange.

The development of the tourism industry in the international market and the growth of tourism ties, which have a significant economic and social impact on national systems, necessitate the formation of effective legal regulation of this area and the establishment of international tourism law as an independent institution of modern public international law.

**Key words:** international public law, international tourism law, institute of international tourism law, principles of international tourism law, norms of international tourism law.

**Постановка проблеми.** Практика міжнародних відносин свідчить, що на всіх етапах свого становлення та еволюції міжнародний туризм виступає чинником зміцнення взаєморозуміння між державами й народами, важливим інструментом підтримання миру та дружніх взаємин, а також каталізатором розвитку зовнішньоекономічних, торговельних і культурних зв'язків. У цьому контексті туризм стабільно слугує ефективною основою для поглиблення міжнародного співробітництва. Відтак більшість держав, зацікавлених у розбудові туристичних відносин, активно підтримують встановлення та розширення міжнародної співпраці у цій сфері.

Динамічне зростання міжнародного туристичного обміну зумовило об'єктивну необхідність його правового регулювання на міжнародному рівні, а також сприяло утворенню спеціалізованих міжнародних туристичних організацій. Відносини у сфері міжнародного туризму становлять багатокомпонентну систему соціально-економічних зв'язків з різномірною суб'єктною структурою, що обумовлює необхідність застосування комплексних підходів та ефективних правових механізмів їх регламентації.

**Метою дослідження** є визначення особливостей функціонування інституту міжнародного туристичного права.

**Стан опрацювання проблематики.** Результати досліджень у галузі міжнародного права, міжнародного туризму та сфери послуг, правового регулювання міжнародної туристичної діяльності зустрічаємо у працях таких науковців, як Альфер О.В., Антонюк Н.В., Біницька О.П., Войціховський А.В., Ганич Н.М., Громовенко К.В., Долинська О.О., Ковтуник І.І., Козлова А.О., Козловський Є.В., Мальська М.П., Міщенко А.Г., Пуцентейло П.Р., Тицька Я.О., Худавердієва В.А., Чередниченко О.Ю., Шаповал Т.Б., Шоробура І.М.

**Виклад основного матеріалу.** У сфері міжнародного туризму виокремлюються два основні рівні правовідносин. Перший – міждержавний – охоплює універсальні, регіональні та локальні взаємозв'язки, що виникають між державами та іншими суб'єктами міжнародного права, зокрема міжнародними організаціями. Другий рівень охоплює міжнародні недержавні відносини, які формуються між фізичними та юридичними особами різних держав. До цієї категорії належать і так звані «діагональні» відносини, тобто правовідносини між державою та іноземними фізичними або юридичними особами [8, с. 17–18]. Саме міждержавні відносини, що становлять перший рівень у системі міжнародних туристичних зв'язків, належать до предметної сфери міжнародного публічного права та його спеціалізованої галузі – міжнародного туристичного права.

Міжнародне публічне право являє собою систему юридичних норм і принципів, що ґрунтуються на погодженій волі суб'єктів міжнародного права та спрямовані на регулювання взаємовідносин між державами, а також іншими учасниками міжнародно-правових відносин. Міжнародне туристичне право виступає як підгалузь міжнародного публічного права та охоплює систему правових принципів і норм, що спрямовані на регулювання міждержавного співробітництва у сфері туризму [8, с. 18].

Інститут міжнародного туристичного права охоплює систему принципів і норм, що регулюють діяльність держав у сфері туризму та міжнародних подорожей, спрямовану на задоволення широ-

кого спектра культурних й духовних потреб людини [1, с. 14]. Суб'єктами інституту міжнародного туристського права є держави та міжнародні організації [10, с. 132].

Міждержавні відносини у сфері туризму характеризуються публічно-правовим владним характером, оскільки виникають між суб'єктами міжнародного публічного права (державами або державами та міжнародними міжурядовими організаціями). Їх основне призначення полягає у формуванні уніфікованих умов і стандартів, що забезпечують ефективне функціонування міжнародного туристичного обміну [8, с. 18].

У структурі регулювання міжнародних відносин «першого рівня» провідну роль відіграє держава як основний суб'єкт міжнародного права. Виходячи зі свого суверенного статусу, держави виступають ініціаторами формування норм міжнародного права, надають їм юридично обов'язкової сили та забезпечують їхню реалізацію через відповідні правові механізми. Світова спільнота покладає основні сподівання на діяльність органів державної влади як ключового чинника забезпечення збалансованого та сталого розвитку міжнародного туризму [8, с. 18].

У сучасному міжнародному праві ключове значення мають основоположні принципи, які визначають зміст та спрямованість правового регулювання міжнародних відносин. Принципи міжнародного права характеризуються вищою юридичною силою, що зумовлює необхідність узгодженості інших норм міжнародного права з цими принципами та виключає можливість їх суперечності [4, с. 119].

З точки зору сучасного права можна виділити наступні групи принципів міжнародного права: 1) принципи, що спрямовані на забезпечення підтримки миру та безпеки; 2) принципи, що належать до міжнародної співпраці; 3) принципи, спрямовані на захист прав людини, народів та націй [4, с. 120]. Зважаючи на це, принципи, що регулюють сферу міжнародного співробітництва, належать до принципів міжнародного туристичного права.

Принцип суверенної рівності держав знайшов своє відображення в Декларації про принципи міжнародного права 1970 р. Згідно з Декларацією суверенна рівність складається з наступних елементів: а) держави юридично рівні; б) кожна держава користується правами, що притаманні повному суверенітету; в) кожна держава зобов'язана поважати правосуб'єктність інших держав; г) територіальна цілісність і політична незалежність держави недоторкані; д) кожна держава має право вільно обирати та розвивати свої політичні, соціальні, економічні та культурні системи; є) кожна держава зобов'язана виконувати повністю та сумлінно свої міжнародні зобов'язання та жити в мирі з іншими державами [4, с. 121].

Принцип невтручання у внутрішні справи іншої держави є одним із ключових принципів міжнародного права, який спрямований на забезпечення сучасного міжнародного співробітництва. Редакція зазначеного принципу, закріплена в Декларації про принципи міжнародного права 1970 р. забороняє пряме або опосередковане втручання у внутрішні та зовнішні справи держави з будь-якої причини [4, с. 122].

Принцип співробітництва регламентується Статутом Організації Об'єднаних Націй, Декларацією про принципи міжнародного права 1970 р. та Заключним актом Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 р. Так, п. 3 ст. 1 Статуту Організації Об'єднаних Націй проголошує обов'язок держави «здійснювати міжнародну співпрацю в вирішенні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного та гуманітарного характеру і в заохоченні та розвитку поваги до прав людини та основних свобод для всіх, без відмінностей раси, статі, мови та релігії» та «підтримання міжнародного миру і безпеки та з цією метою приймати ефективні колективні заходи» [4, с. 121].

Принцип добровільного виконання взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань передбачає сумлінне виконання державами взятих на себе міжнародних зобов'язань, що випливають з договорів, угод та отримав своє підтвердження в чисельних міжнародних документах [4, с. 121].

Міжнародно-правове регулювання у сфері туризму та міжнародних подорожей ґрунтується на сукупності міжнародних договорів, конвенцій і декларацій, прийнятих відповідними міжнародними організаціями, що формують нормативну основу функціонування цієї системи [3]. Відповідно до статті 24 Загальної декларації прав людини, ухваленої Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 року, проголошується, що: «Кожна людина має право на відпочинок і вільний час, включаючи розумне обмеження робочого часу і періодичні оплачувані відпустки». Стаття 12 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, ухваленого Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 6 грудня 1966 року, закріплює право кожної особи на вільне залишення будь-якої країни, включно з власною державою.

Юридичне закріплення узгодженої волі держав здійснюється через укладення міжнародних договорів і формування міжнародно-правових звичаїв. Міжнародний договір визначається як письмова міжнародна угода, укладена між державами або іншими суб'єктами міжнародного права, незалежно від її назви, що може складатися з одного документа або з кількох взаємопов'язаних документів. Міжнародний порядок як джерело міжнародного права згадується у статті 38 Стату-

ту Міжнародного Суду Організації Об'єднаних Націй та трактується як «доказ загальносупільної практики, визнаної в якості правової норми». Юридичне значення міжнародного звичаю формується на основі ідентичних та однорідних дій держав та відповідним чином вираженого ними наміру надати таким діям нормативний характер [8, с. 18].

У процесі розвитку масового міжнародного туризму були напрацьовані й активно застосовуються різноманітні, досить ефективні форми міжнародної співпраці. Їх основні цілі полягають у зміцненні взаєморозуміння та довіри між державами через туристичні обміни, сприянні розвитку взаємовигідних економічних, торговельних і культурних відносин, створенні сприятливих умов для туризму на паритетній основі. Важливими напрямками такої співпраці є також організація технічної взаємодії шляхом обміну інформацією, гармонізація стандартів і технологій туристичного обслуговування, а також спрощення процедур, пов'язаних із перетином кордонів (паспортних, візових, митних) [7, с. 35].

Міжнародне співробітництво у сфері туризму реалізується у двох основних формах: 1) на двосторонньому рівні; 2) на багатосторонньому рівні.

Двостороннє співробітництво у сфері туризму встановлюється у випадках, коли дві держави досягають домовленості щодо реалізації довгострокових заходів, спрямованих на розвиток взаємних туристичних зв'язків. Основні цілі, форми та механізми такої взаємодії фіксуються у відповідних міждержавних (міжурядових) угодах про співпрацю в галузі туризму. Цей формат є однією з найбільш доступних та ефективних форм міжнародного співробітництва, оскільки не передбачає необхідності створення складних інституційних або координаційних структур [9]. У відповідних угодах сторони визнають, що співпраця в галузі туризму має суттєве значення для економічного й культурного розвитку обох держав, а також сприяє зміцненню взаєморозуміння та двосторонніх відносин. Водночас сторони підтверджують свою готовність до співпраці на засадах рівноправності, добросусідства та взаємної вигоди [6, с. 106]. Контроль за виконанням положень таких угод, як правило, здійснюється національними туристичними адміністраціями договірних сторін, які в рамках двостороннього діалогу проводять регулярні зустрічі з метою обговорення актуальних питань співпраці та перспектив подальшого розвитку туристичних відносин [5].

Багатостороннє співробітництво у сфері туризму передбачає узгодження спільних зусиль з розвитку міжнародного туризму між кількома державами. Така форма взаємодії реалізується через участь у міжнародних конференціях, міжнародних нарадах, форумах з питань туризму і спеціалізованих зустрічах, присвячених питанням туризму та подорожей, а також шляхом створення та функціонування міжнародних туристичних організацій, які забезпечують координацію та нормативне супроводження співпраці на багатосторонньому рівні [9; 6, с. 106].

Ключові міжнародні угоди та конвенції, що регламентують відносини у сфері міжнародного туризму, були розроблені та укладені в межах системи Організації Об'єднаних Націй. Саме ці документи заклали фундамент для формування норм міжнародного туристичного права, зокрема: Загальна декларація прав людини, 1948 р.; Загальна резолюція Римської конференції Організації Об'єднаних Націй з міжнародного туризму та подорожей, 1963 р.; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, 1966 р.; Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі, 1975 р.; Манільська Декларація зі світового туризму, прийнята Всесвітньою конференцією з туризму, яка відбувалася в Манілі (Філіппіни) з 27 по 10 жовтня 1980 р.; Документ Акапулько (Мексика) за підсумками обговорення дій щодо поступового досягнення цілей, намічених Манільською декларацією зі світового туризму, 1982 р.; Хартія туризму (Кодекс туриста), 1985 р.; Підсумковий документ Віденської зустрічі представників держав – учасниць Наради з безпеки та співробітництва в Європі, 1989 р.; Гаазька декларація з туризму, 1989 р.; Декларація Світового туристичного форуму Всесвітньої конференції міністрів з туризму (м. Осака, Японія), 1994 р.; Глобальний етичний кодекс туризму, 1999 р.; Осацька декларація тисячоліття, 2001 р. [5; 11].

Стандарти, закріплені в нормах міжнародного туристичного права, спрямовані на забезпечення максимально ефективної міждержавної співпраці в туристичній сфері, а також на поглиблення взаємної зацікавленості суб'єктів туристичного обміну в сталому розвитку цієї галузі [11, с. 67].

Незважаючи на наявність сформованих туристичних стандартів і чинного правового забезпечення функціонування туристичної індустрії на міжнародному рівні, чинні нормативно-правові акти не повною мірою відповідають викликам і ризикам, що постають у сучасних умовах глобального розвитку. Прикладом недостатньої стійкості туристичної галузі до глобальних викликів є пандемія COVID-19, яка спричинила майже повне припинення як туристичної діяльності, так і супровідної логістичної інфраструктури. У зв'язку з відсутністю уніфікованих стандартів та належної міжнародно-правової бази, спричиненою наявністю правових прогалин або повною відсутністю відповідного регулювання, уряди держав були змушені самостійно вирішувати низку кризових ситуацій. Зокрема, організація повернення туристів до країн походження, надання екстреної медичної допомоги,

врегулювання правового статусу іноземців у разі перевищення строку дії віз у період карантинних обмежень, а також забезпечення ефективного надання консульської допомоги [11, с. 69].

Міжнародні організації відіграють важливу роль у застосуванні міжнародного права як у процесі його формування, так і в реалізації. Міжнародні туристичні організації утворюються шляхом добровільного приєднання та участі представників туристичного сектора з різних країн, неперервно діють відповідно до прийнятих статутів і вже підтвердили свою ефективність як важливий інструмент міжнародного співробітництва. Міжнародні туристичні організації різного спрямування формуються для координації та регулювання туристичної діяльності на міждержавному рівні. У функціонуванні міжнародних туристичних організацій спостерігається тенденція до вдосконалення, що позитивно впливає на загальний розвиток сфери туризму [2, с. 865].

**Висновки.** Міжнародне туристичне право є складовою частиною міжнародного публічного права, що регулює правовідносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного права у сфері туризму. Основна увага приділяється міждержавним відносинам, які мають публічно-правовий владний характер і спрямовані на уніфікацію стандартів туристичного обміну.

Принципи міжнародного туристичного права становлять загальновизнані керівні норми, що регламентують взаємовідносини між суб'єктами міжнародного туристичного права. Вони мають універсальний та загальнообов'язковий характер, визнаються міжнародним товариством у цілому, а їх порушення або відхилення від них є неприпустимими. Принципи міжнародного права, такі як суверенна рівність, невтручання у внутрішні справи іншої держави, співробітництво та добровільне виконання взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань формують фундамент правового регулювання туристичної діяльності.

Правова база міжнародного туризму спирається на численні міжнародні договори, конвенції та декларації, прийняті в межах системи Організації Об'єднаних націй та інших міжнародних організацій. Ці документи забезпечують правову захищеність туристів, у тому числі їхні права на вільне пересування, відпочинок і культурний обмін. Міжнародне співробітництво у сфері туризму реалізується у двосторонніх і багатосторонніх формах через укладення міжурядових угод, участь у форумах і діяльність міжнародних туристичних організацій. Норми міжнародного туристичного права містять стандарти, орієнтовані на підвищення ефективності співпраці між державами у сфері туризму та формування стійкого інтересу учасників туристичних відносин до подальшого розвитку туристичного обміну.

Розвиток туристичної індустрії на міжнародному ринку та зростання масштабів туристичних зв'язків, що обумовлюють суттєвий економічний і соціальний вплив на національні системи, зумовлюють об'єктивну потребу у формуванні ефективного правового регулювання цієї сфери та становленні міжнародного туристичного права як самостійного інституту сучасного міжнародного публічного права.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Альфер О.В. Міжнародне регулювання туристичної діяльності. *Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 8 грудня 2016 р.). Луцьк: Луцький НТУ, 2016. Ч. 2. С. 14–16.
2. Безсмертнюк Т.П. Міжнародні туристичні організації: правовий статус, класифікація, значення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 5. С. 861–866. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.131>.
3. В'їзний туризм: навчальний посібник / П.Ф. Коваль, Н.О. Алешугіна, Г.П. Андрєєва, О.О. Зеленська, Т.В. Григор'єва, О.Г. Пархоменко, В.Б. Дудко, М.О. Михайловський, С.І. Бондар; ред. П.Ф. Коваля, Н.О. Алешугіної. Ніжин: Вид-во Лук'яненко В.В., 2010. 304 с.
4. Громовенко К.В., Тицька Я.О. Принципи міжнародного права: концептуальні підходи до розуміння природи та класифікації. *Правова позиція*. 2023. № 1 (38). С. 118–124. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-1.23>.
5. Долинська О.О., Шоробура І.М., Біницька О.П. Міжнародні договори та взаємовідносини у розвитку туризму. *Економіка та суспільство*. 2024. № 62. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-30>.
6. Ковтуник І.І. Міжнародний туризм у світовій економіці, міжнародна співпраця. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*: збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. Вип. 21. С. 105–107.
7. Ковтуник І.І. Міжнародні відносини в галузі туризму. *Сорок сьомі економіко-правові дискусії*: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Львів, 27 травня 2020 р.). Львів, 2020. С. 35–36.

8. Козловський Є.В. Правове регулювання туристичної діяльності: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2021. 272 с.
9. Міщенко А.Г. Міжнародне співробітництво в сфері туризму. *Науковий вісник Київського гуманітарного інституту. Серія: економічні науки*. 2008. № 1. С. 18–24.
10. Худавердієва В.А. Правова основа міжнародної співпраці в галузі туризму в умовах євроінтеграції. *Ампаро. Спецвипуск*. 2022. Том 2. С. 130–136. DOI: <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2022-spes-2-19>.
11. Чередниченко О.Ю., Козлова А.О. Актуальність застосування вдосконалених міжнародних правових актів у сфері туризму в контексті нових викликів і ризиків для людства. *Альманах міжнародного права*. 2020. Випуск 23. С. 64–72. DOI: <https://doi.org/10.32841/ILA.2020.23.08>.